

О. В. Піменова,
аспірант кафедри економічної теорії,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ЕВОЛЮЦІЯ НАУКОВИХ ПОГЛЯДІВ НА ОРГАНІЗАЦІЮ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ КООПЕРАЦІЇ

Досліджено значення сільськогосподарської кооперації для успішного розвитку малих форм господарювання та для ефективної діяльності аграрного сектора України. Визначено основні шляхи розвитку малих форм господарювання в умовах об'єднання сільськогосподарських виробників у сільськогосподарські кооперативи. Обґрунтовано важливість розвитку виробничих сільськогосподарських кооперативів в Україні як колективної форми господарювання в сільському господарстві.

The importance of development of agricultural co-operation for effective agrarian business in Ukraine is examined. Main ways of development of individual farms in the conditions of agricultural co-operation are determined. The significance of development of agricultural co-operation in Ukraine is confirmed.

Ключові слова: аграрний сектор, конкурентоспроможність, сільськогосподарський кооператив, фермерство, особисте селянське господарство, кооперація.

Key words: agriculture, competitiveness, farming, personal subsidiary plot, agricultural co-operation, co-operation.

ВСТУП

Реформування аграрного сектора економіки України призвело до зміни багатьох моделей господарювання. З 1991 року в Україні починає поряд з іншими моделями розвиватись фермерська модель господарювання. Проте в сучасних умовах більшість фермерів не здатні підтримувати оптимальний стан виробництва, необхідний для ефективного господарювання, через свою фінансову та економічну нестабільність. Як показує світова практика, необхідною умовою ефективного господарювання сільськогосподарських виробників та фермерських господарств є їх об'єднання у сільськогосподарські кооперативи.

Важливість проблеми розвитку сільськогосподарської кооперації підтверджується й зверненням до цієї проблематики багатьох вітчизняних і зарубіжних вчених-економістів. Вагомий внесок у розробку теорії сільськогосподарської кооперації зробили, зокрема такі класики світової думки, як: М. Туган-Барановський, О. Чаєнов, М. Кондратьєв, Є. Слуцький, М. Зібер, М. Левицький, Б. Мартос тощо. Серед сучасних економістів-аграрників, що займаються дослідженням проблем розвитку кооперації, слід відмітити А. Молдаван, В. Зінвчука, О. Серову, А. Римарука, Ф. Горбоноса, О. Крисального, М. Маліка, А. Пантелеймоценка, Г. Черевка, В. Гончаренка, Ю. Ушкаренко та ін.

Водночас, незважаючи на вагомість даної проблематики й посилену увагу до неї багатьох провідних дослідників, окремі аспекти її все ще залишаються недостатньо вивченими. Тому важливість і необхідність розвитку сільськогосподарської кооперації в аграрному секторі України в умовах багатокладної економіки зумовлюють вибір теми та актуальність дослідження.

Отже, мета дослідження полягає в теоретичному узагальненні та обґрунтуванні методологічних та практичних підходів до організації сільськогосподарської кооперації в системі аграрних відносин.

Методологічною основою статті є загальнонаукові методи аналізу розробки стратегій та планових документів (прогнозів та програм), які визначають розвиток аграрного виробництва та сільськогосподарської кооперації. Використано прийоми абстрактно-логічного методу, а саме: аналіз і синтез, індукція і дедукція, аналогії і порівняння. В аналітичному дослідженні оцінки розвитку сільськогосподарської кооперації та конкурентоспроможності АПК України

застосовано методи порівняльного аналізу, економіко-статистичний, табличного відображення інформації.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

Родоначальником кооперації вважається англієць Роберт Оуен, а його послідовники (англійські рочдельські ткачі) — засновниками споживчої кооперації, які заклали основні правила та принципи кооперації. Саме з них починається історія кооперативного руху та поява перших споживчих товариств. Особливий внесок у формування кооперативного руху зробив німецький кооператор Райффайзен, який вважається "батьком" кредитної кооперації та засновником першого селянського кредитного товариства. В своїй праці "Кредитні товариства як засіб подолати бідність" він виклав головні правила існування кредитних сільськогосподарських товариств [14, с. 103—116]. Кооперативи почали виникати та розвиватись в різних країнах як в сільському господарстві, так і в інших галузях економіки і в сучасних умовах сільськогосподарська кооперація є найважливішим кроком для розвитку вітчизняного сільського господарства. На думку А. Молдаван, "роль сільськогосподарських кооперативів набуває особливого значення для ефективного господарювання сільськогосподарських виробників. За даними Міжнародної кооперативної спілки, в світі налічується близько 700 мільйонів кооперативів у різних сферах, серед яких найбільш поширеними є саме аграрні сільськогосподарські кооперативи. В Європейських країнах через такі кооперативи фермери реалізують понад 60% виробленої продукції, а першість належить скандинавським державам (80%). Лідерами з кооперації в світі вважається Японія та Китай, де кооперативи реалізують понад 90% сільгосптоварів". Україна, як країна, в якій сільському господарству завжди відводилось пріоритетне значення, також має свою кооперативну історію, яка починається з 1860-х років — початок кооперативного руху та виникнення перших споживчих і ощадно-позичкових товариств [18, с. 7]. Важливе значення у науковій розробці теорії сільськогосподарської кооперації належить таким відомим вченим як М. Туган-Барановському, О. Чаєнову, Є. Слуцькому, М. Зіберу та ін.

Теорія сільськогосподарської кооперації є важливою складовою теорії селянського господарства. На думку О. Чаєнова, малі селянські господарства майже не мають можливості вільно розвиватись в умовах капіталістичного

способу виробництва, якщо вони не об'єднуються у сільськогосподарські кооперативи. О. Чаянов зазначав, що кооперація є найбільш вигідною формою господарювання для селян, оскільки має всі переваги великого та малого господарства. До переваг кооперативу перед малим господарством належать:

- оптові закупки засобів виробництва вигідніші роздрібних — закупівельна кооперація;
- можливість отримання кредиту — кредитна кооперація;
- реалізація товару на більш вигідних умовах — збутова кооперація;
- переробка, сушка продуктів тощо — виробнича кооперація;
- закупівля необхідної сільськогосподарської техніки для членів кооперативу — машинна кооперація.

До переваг кооперативу перед малим господарством належать:

- немає великих транспортних витрат, які пов'язані з великими територіями;
- фермери та сільські господарі не є найманими працівниками і виробляють продукцію більш високої якості.

Отже, сільськогосподарський кооператив — це, перш за все, союз господарств, метою якого є збільшення трудових доходів своїх членів, або зменшення їх витрат. Бджоляр, відкачавши мед, мие свій бідон чисто та відносить у нього мед у сусіднє село в сільськогосподарський кооператив. Таким чином він зі своїм бідоном меду поєднується з багатьма іншими бджолярами та утворює кооперативну систему.

Кооперація:

- сприяє ефективній організації процесу виробництва господарств;
- підвищує якість продукції, оскільки в кооперативі встановлюється певний стандарт виготовлення продукції відповідно до вимог ринку;
- зменшує витрати членів кооперативу, оскільки закуповується єдина сільськогосподарська техніка для членів кооперативу, є можливість використовувати сільськогосподарські кредити на вигідних умовах тощо;
- використовує нові досягнення науки та техніки, полегшує працю членів кооперативу;
- налагоджує організований збут продукції;
- підвищує товарність господарств, оскільки, зменшуючи витрати членів кооперативу та збільшуючи їх трудові доходи, надає можливість більше виробляти сільськогосподарської продукції.

Проблема сільськогосподарської кооперації на території України в період XIX — XX ст. займала центральне місце в теоретичних та прикладних аспектах. Майже всі вчені економісти-аграрники, які досліджували проблеми селянського господарювання, займалися проблемою сільськогосподарської кооперації.

Першим у вітчизняній економічній літературі поставив питання про важливість та ефективність кооперації для селянських господарств російський вчений-економіст О. Чупров. У своїй праці "Мале землеробство, його потреби, його політичне значення" він наголошує, що дрібний землевласник буде мати "всі переваги великого землевласника" за умов об'єднання у сільськогосподарський кооператив.

М. Туган-Барановський обґрунтував мотиви селян, які вступають в кооперативи, та висвітлив пріоритетне значення кооперації для селянського господарювання. Вчений наголошував, що саме кооперація створює новий тип селянського господарювання, при якому малий сільськогосподарський виробник стає конкурентоспроможним в умовах ринку [17].

С. Булгаков, досліджуючи умови господарювання малих селянських господарств, в своїй праці "Капіталізм та землеробство" підкреслює, що одним з найголовніших шляхів розвитку селянського господарства є виникнення селянських асоціацій та кооперацій, оскільки обмеженість у фінансових ресурсах не дає можливості для подальшого розвитку малим господарствам. Сільськогосподарський кооператив не тільки зменшує витрати своїх членів, а також сприятиме організації селянського кредиту, що є важливою передумовою розвитку селянських господарств [1, с. 578].

Вітчизняний вчений-економіст М. Зібер був палким прихильником великого землеволодіння та великих форм господарювання обґрунтовував ефективність створення та функціонування сільськогосподарських кооперативів. На

думку вченого, саме сільськогосподарська кооперація має всі переваги великої форми господарювання [8].

Важливим етапом розвитку теорії селянської кооперації було створення класифікації кооперативів. Вченими було запропоновано декілька класифікацій, які базувались на різних принципах: в залежності від виду діяльності А. Кауфман виділяв грошові, товарні та споживчі. О. Анциферов поділяв всі кооперативи на дві групи: в сфері споживання та в сфері виробництва [2, с. 79]. Є. Слуцький поділяв кооперативи на: споживчі товариства, виробничі товариства, кредитні товариства, закупівельні товариства, товариства по збуту [13, с. 299 — 310]. М. Туган-Барановський класифікував кооперативи від простих до складних та виділяв дев'ять груп: кредитні, споживчі, домобудівничі, закупівельні, збутові, переробні, виробничо-підсобні артелі, трудові артелі та виробничі артелі [17, с. 408—415].

Найбільш ґрунтовну класифікацію сільськогосподарських кооперативів запропонував О. Чаянов, яка викладена в його фундаментальній праці "Основні ідеї та форми організації сільськогосподарської кооперації". Він не тільки виділив всі існуючі форми кооперації, але й встановив основні принципи діяльності кожного типу та виклав теоретичні основи кооперації [15]. Відомий економіст згрупував не тільки окремі види кооперації, а також виділив чотири категорії класифікації кооперативу:

- категорія господарчих процесів (машинні товариства, товариства сумісної обробки, меліораційні та водні товариства);
- категорія біологічних процесів (племенні скотарські союзи, товариства племінних книжок, контролюючі товариства, селекційні товариства);
- категорія механічних процесів первинної обробки (молотильні товариства, маслоробні товариства, картопляні, овочесушильні та інші товариства);
- категорія господарчих операцій (кооперативи із закупівлі, товариства по збуту, кредитні товариства, страхові товариства) [14, с. 43 — 44].

На думку О. Чаянова, організаційно першочергове значення та найголовніше місце повинна займати кредитна кооперація, оскільки саме обмеженість у фінансових ресурсах не дає можливості для подальшого розвитку малим селянським господарствам і вже потім: кооперація із закупівлі, кооперація по збуту, кооперація по переробці, яка пов'язана зі збутом.

О. Чаянов дослідив ефективність функціонування кожного типу кооперативного групування та пов'язав теоретичні аспекти теорії кооперації з практичною діяльністю кооперативу. В своїй праці "Основні ідеї та форми організації сільськогосподарської кооперації" він виділив 6 основних типів селянських господарств та причини в результаті яких господарства не можуть кооперуватись. На думку О. Чаянова, найбільше здатний до кооперування саме селянський тип.

Проблемами кооперації займався також і М. Кондратьєв. Він приділяв багато уваги саме сільськогосподарській кооперації, вважаючи, що вона виконує важливу економічну місію та сприяє підвищенню виробничих потужностей.

Особливий етап розвитку сільськогосподарської кооперації в Україні на рубежі XIX—XX ст. пов'язаний з іменем вітчизняного вченого М. Левитського. В своїй праці "Артільний договір" він виклав організаційні засади артільного виробництва в сільському господарстві. М. Левитський, подібно до інших українських дослідників, бачив у артілі не тільки господарське утворення, що організоване за добровільною ініціативою її членів, а також подальший розвиток малих селянських господарств [16].

Вчення про сільськогосподарську кооперацію є важливою складовою теорії організації селянського господарства, тому питанням кооперування селянських господарств вчені-аграрники наприкінці XIX — на початку XX ст. приділяли особливу увагу. А створення теорії селянського господарства в цілому було головним завданням вітчизняної науки та практики того часу, оскільки мале селянське господарство було і залишається основою селянського господарства країни і в сучасних умовах коли розвиток економіки України значною мірою залежить від результатів діяльності аграрного сектора сільськогосподарської кооперації має відводитись першочергове значення. Так, за даними Держкомстату, за 2009 рік сільськогосподарські землі України займають 71%, з них 6560 тис. га належать особистим селянським господарствам, кількість яких становить 4612 тис. од., та 4298 тис. га

сільськогосподарських угідь знаходяться у користуванні фермерських господарств, кількість яких становить 41906 тис. од. Особисті селянські господарства є основними виробниками сільськогосподарської продукції в Україні. Вони виробляють 55% валової сільськогосподарської продукції. Вітчизняні сільськогосподарські виробники мають великий потенціал, який не має реалізації через деякі перешкоди. Одна з яких обмеженість в фінансових ресурсах. Тому значимість сільськогосподарських кооперативів, коли селяни та фермери об'єднуються з метою об'єднання зусиль для обробки земель, спільного придбання та використання техніки тощо, лише зростає, що закономірно вимагає підвищеної уваги до їх вивчення та застосування.

В Україні сільськогосподарська кооперація регулюється такими законодавчими актами: Законами України "Про сільськогосподарську кооперацію" та "Про кооперацію", Земельним кодексом та Господарським кодексом. Закон "Про сільськогосподарську кооперацію" визначає правові, організаційні, економічні та соціальні умови діяльності кооперативів в сільському господарстві. В сільськогосподарські кооперативи за законом "Про сільськогосподарську кооперацію" можуть об'єднуватися як юридичні, так і фізичні особи. До фізичних осіб, які є виробниками сільськогосподарської продукції, у вітчизняному сільському господарстві належать переважно особисті селянські господарства. До особистих селянських господарств відносять господарська діяльність громадян без створення юридичної особи на земельній ділянці до 2 га. Головною метою їх господарської діяльності є задоволення власних потреб шляхом виробництва, переробки та реалізації сільськогосподарської продукції, можливої реалізації її надлишків та надання послуг з використанням майна особистого селянського господарства, у тому числі й у сфері сільського зеленого туризму [5, с. 143]. Серед юридичних осіб, які займаються підприємницькою діяльністю в сільському господарстві і ефективний розвиток яких переважно залежить від участі в сільськогосподарській кооперації, належать фермерські господарства. Фермерське господарство є формою підприємницької діяльності [4, с. 63] громадян із створенням юридичної особи, які виявили бажання виробляти товарну сільськогосподарську продукцію, займатися її переробкою та реалізацією з метою отримання прибутку на земельних ділянках, наданих їм для ведення фермерського господарства, відповідно Закону "Про фермерське господарство" [7, с. 218].

Отже, сільськогосподарська кооперація є запорукою успішного розвитку та підвищення конкурентоспроможності вітчизняного аграрного сектору. Закон Про сільськогосподарську кооперацію" класифікує кооперативи на два основних види: обслуговуючий та виробничий. До обслуговуючих кооперативів за Законом "Про сільськогосподарську кооперацію" належать кооперативи, які створюються для надання комплексу послуг, пов'язаних з обслуговуванням сільськогосподарського та іншого виробництва, а саме з: переробкою, збутом продукції рослинництва, тваринництва, лісництва і рибництва. Обслуговуючі кооперативи, здійснюючи обслуговування членів кооперативу, не ставлять за мету отримання прибутку. До обслуговуючих кооперативів належать:

- переробні кооперативи, які займаються переробкою сільськогосподарської сировини (виробництво хлібобулочних, макаронних виробів, овочевих, плодово-ягідних, м'ясних, молочних, рибних продуктів, виробів і напівфабрикатів з льону, коноплі, лісо- і пиломатеріалів тощо);

- заготівельно-збутові кооперативи, які здійснюють заготівлю, зберігання, перепродажу обробку, продаж продукції, надають маркетингові послуги тощо;

- постачальницькі кооперативи, які створюються з метою закупівлі та постачання засобів виробництва, матеріально-технічних ресурсів, необхідних для виробництва сільськогосподарської продукції та продуктів її переробки; виготовлення сировини і матеріалів та постачання їх сільськогосподарським товаровиробникам;

- сервісні кооперативи, які здійснюють технологічні, транспортні, меліоративні, ремонтні, будівельні, екологічно-відновні роботи, здійснюють ветеринарне обслуговування тварин і племінну роботу, займаються телефонізацією, газифікацією, електрифікацією в сільській місцевості, надають медичні, побутові, санаторно-курортні, науково-консультативні послуги, послуги з уведення бухгалтерського обліку, аудиту та інше.

Виробничим кооперативом визнається добровільне об'єднання громадян на засадах членства з метою спільної

виробничої або іншої господарської діяльності, що базується на їх особистій трудовій участі та об'єднанні майнових пайових внесків, участі в управлінні підприємством та розподілі доходу між членами кооперативу відповідно до їх участі у його діяльності. До виробничих кооперативів належать кооперативи, які спрямовують свою діяльність на виробництво сільськогосподарської продукції. Згідно Закону "Про сільськогосподарську кооперацію" виробничі кооперативи здійснюють господарську діяльність на засадах підприємництва з метою отримання доходу стаття 2, п.2 [6]. Господарським кодексом України статтею 107, п.4 визначається, що дохід виробничого кооперативу формується з надходжень від господарської діяльності та спрямовується на сплату податків та інших обов'язкових платежів [4, с.60]. Це означає, що у випадку, коли об'єднуються фермери, які за Законом "Про фермерське господарство" є підприємцями та юридичними особами стаття 1, п.1 [7, с. 218], то вони мають:

- сплачувати сільськогосподарський податок як фермери, згідно Податкового кодексу стаття 301 [10];

- сплачувати податок на прибуток від загального доходу кооперативу.

У випадку об'єднання особистих селянських господарств (ОСГ) у виробничий кооператив, діяльність яких відповідно до Закону "Про особисте селянське господарство" [5, с. 143] не відноситься до підприємницької, а отже, вони не сплачують податки, оскільки виробляють продукцію для власного споживання, а надлишки реалізують на ринку і не ставлять за мету отримання доходу, вони (ОСГ) об'єднанні у кооператив) мають сплачувати сільськогосподарський податок згідно Податкового кодексу стаття 301 [10]. Можливо, це і є відповіддю на питання, чому в Україні не створюються та не розвиваються сільськогосподарські виробничі кооперативи. Водночас світова практика ведення сільського господарства показує, що сільськогосподарські кооперативи — це найефективніша форма господарювання в сільському господарстві. Як зазначає Л. Молдован, саме через кооперативи європейські та американські селяни (ОСГ) та фермери реалізують переважну частину виробленої сільськогосподарської продукції. Так, у Франції через кооперативи фермери продають до 70% зерна. Через три степові кооперативи Канади — Саскачеванський зерновий пул, Пшеничний кооператив Альберти і Манітобський елеваторний кооператив — чверть фермерів країни реалізують великими партіями своє зерно та олійні культури, в т.ч. у 20 країн світу [9]. В Німеччині сільськогосподарським кооперативом "Райффазен" було продано продукції у 2008 р. на 44,5 мільярдів євро. Частка цього кооперативу складає 52% в аграрному секторі Німеччини. За даними Німецького союзу фермерів, 349000 фермерів, які обробляють від 2 га землі, входять до складу сільськогосподарських кооперативів. Європейські фермери реалізують переважну частину виробленої продукції саме через сільськогосподарські кооперативи. Так, найбільші молочні європейські кооперативи у 2008 році реалізували продукцію: Нестле — на 18,5 мільярдів євро, Данон — на 10,7 мільярдів євро, Лакталіс — на 9,3 мільярдів євро, Кампіна Фрісланд — на 8,9 мільярдів євро, Арла — на 6,9 мільярдів євро, Юнілівер — на 4,5 мільярдів євро, Бонгрейн — на 3,6 мільярдів євро, Мюллер — на 2,3 мільярдів євро та Нормдмільх — на 2,3 мільярдів євро [12].

Отже, в сучасних умовах господарювання виникає необхідність розвитку системи сільськогосподарської кооперації, що є особливо актуальною для особистих селянських господарств, які виробляють переважну кількість сільськогосподарської продукції. Розвиток сільськогосподарської кооперації, перш за все, залежить від державної підтримки, яка головним чином виявляється у створенні відповідної законодавчої бази, сприятливої для розвитку сільськогосподарської кооперації в Україні. На нашу думку, на законодавчому рівні необхідно визнати, що виробничий кооператив здійснює свою господарську діяльність з метою ведення спільної господарської діяльності. Так, класики економічної думки наголошували на тому, що мета сільськогосподарського кооперативу полягає не в отриманні прибутку, а в обслуговуванні членів кооперативу. На думку О. Чайнова, кооператив є організованою на колективних засадах економічною діяльністю групи осіб і він має обслуговувати інтереси цієї групи і тільки цієї групи. Кооператив буде дуже корисним, навіть якщо він не буде взагалі приносить ніякого прибутку, але буде збільшувати доходи своїх членів [14, с. 29—40]. На думку М.І. Туган-Барановського,

Таблиця 1. SWOT-аналіз українського аграрного сектора

Сильні сторони	Слабкі сторони
1. Розвиток органічного землеробства. 2. Сприятливі природні та кліматичні умови та родючі ґрунти. 3. Наявність земельних територій, що дозволяють виробляти та експортувати екологічно чисту продовольчу продукцію.	1. Нерозвинутість сільськогосподарських кооперативів. 2. Слабо розвинена інфраструктура АПК. 3. Загострення соціальних проблем сільської місцевості. 4. Недостатній рівень державного регулювання та підтримки аграрного виробництва. 5. Перепони з отриманням землі під ведення фермерського та особистого селянського господарства. 6. Слабка співпраця вітчизняних фермерів з науковцями. 7. Недосконала законодавча база для ефективного фермерського господарювання. 8. Відсутність належного інформаційного забезпечення щодо наявності землі під оренду як у державному, так і у приватному секторі.
Можливості	Загрози
1. Формування потужного виробника та експортера продовольчої продукції. 2. Розвиток дорадчих служб в країні, метою яких є забезпечення інформацією сільськогосподарських виробників щодо навчання, надання консультацій з технологічних, економічних та юридичних питань, надання практичної, методологічної та інформаційної допомоги районним службам у веденні діяльності та створенні консультаційних пунктів, а також сприяння розвитку ринкової та соціальної інфраструктури села. 3. Вихід на світовий ринок з органічною та екологічно чистою продукцією.	1. Застосування вітчизняними фермерами у землеробстві пестицидів, гербіцидів, інших хімічних добрив та засобів захисту рослин, які погіршують якість вітчизняних ґрунтів. 2. Розширення латифундій та захоплення ними ключових позицій на вітчизняному продовольчому ринку.

Джерело: викладено автором.

кооператив — це господарське підприємство декількох осіб, яке має на меті не отримання найбільшого прибутку, а збільшення завдяки колективному веденню господарства, трудових доходів його членів або зниження витрат останніх [14, с.25]. На наш погляд, метою виробничого сільськогосподарського кооперативу є спільна господарська діяльність, яка сприяє збільшенню трудових доходів своїх членів та зменшенню їх витрат. Кожен член кооперативу (фермер або індивідуал) в залежності від отриманих доходів має самостійно сплачувати податки відповідно до чинного законодавства. Тому внесення змін до Закону "Про сільськогосподарську кооперацію", що виробничі кооперативи здійснюють свою діяльність не на підприємницьких засадах, тому й не з метою отримання прибутку, а з метою спільного господарювання, сприятиме розвитку сільськогосподарської кооперації в Україні.

Загальний стан АПК України, а також посилення конкурентоспроможності вітчизняної продукції представлені у SWOT-аналізі (табл. 1). Даний метод базується на складанні стратегічного балансу, яке в західній літературі отримало назву SWOT-аналіз (скорочення від перших літер: S (strength) — сильні сторони; W (weakness) — слабкі сторони; O (opportunities) — можливості; T (threats) — загрози). Іншими словами, в табл. 1 викладено автором фактори конкурентоспроможності вітчизняного аграрного сектора, які визначають рівень їх впливу на розвиток об'єкта економічного управління та групують за ознакою позитивності чи негативності. Кожному з факторів дають всебічну оцінку механізмів та результатів впливу. Таким чином, стратегічний баланс — це поєднання факторів, що негативно та позитивно впливають на розвиток досліджуваного об'єкта. Метод SWOT-аналізу є комплексним підходом і його використання для оцінки конкурентоспроможності сільського господарства України дозволить оцінити ринкові позиції галузі, можливість застосування іноземного досвіду господарювання та розробити основні стратегічні напрями її подальшого розвитку [3].

ВИСНОВКИ

Отже, одним з найперспективніших напрямів розвитку українського фермерства є об'єднання вітчизняних фермерів у сільськогосподарські кооперативи, співпраця з науковцями щодо застосування наукових розробок та інноваційних технологій в сільському господарстві, посилення ви-

робництва органічної та екологічної та чистої продукції. Важливим чинником конкурентоспроможності аграрного сектора, як показує зарубіжний досвід, є активна державна підтримка, яка виявляється у створенні відповідного законодавства для розвитку галузі, організація спеціальних аграрних програм, які спрямовані на розвиток галузі та організація державної підтримки у вигляді спеціальних субсидій та дотацій вітчизняного фермерства.

Відтак, розвиток сільськогосподарських кооперативів має бути виключно як важлива складова Загальнодержавної комплексної програми розвитку українського села до 2015 року.

Література:

1. С. Булгаков. Розмисли. Творча спадщина у контексті ХХІ століття / За ред. В.Д. Базилевича. — К.: Знання, 2006. — 903 с.
2. Виноградова І. Учение А. В. Чайнова об організації крест'янського хозяйства: дис. ... к.э.н.: 08.00.01/ Виноградова І.Н. — М., 2003. — 196 с.
3. Галомша Н.Е. Конкурентоспроможність сільського господарства України: можливості та фактори зростання [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/inek/2010_4/67.pdf
4. Господарський кодекс України: чинне законодавство зі змінами та доповненнями станом на 25 серпня 2009 р. — К.: Паливода А. В., 2009. — 192 с.
5. Закон України "Про особисте селянське господарство". Земельне законодавство України. — К.: Істина, 2010. — 342 с.
6. Закон "Про сільськогосподарську кооперацію" [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=469%2F97-%E2%F0>
7. Закон України "Про фермерське господарство". Земельне законодавство України. — К.: Істина, 2010. — 342 с.
8. Зибер Н.И. Собрание сочинений. — СПб., 1900. — Т.1. — С. 429.
9. Молдован А. Аграрний сектор: час принципово змінити орієнтири розвитку [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://dt.ua/articles/60696>
10. Податковий кодекс України. [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2755-17>
11. Портал "Аграрний сектор України" [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://agroua.net/news/news_31444.html
12. Сайт Німецького союзу фермерів [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.situationsbericht.de/>
13. Слущкий Є. Визнання. Творча спадщина з погляду сучасності / За ред. В.Д. Базилевича. — К.: Знання, 2007. — 919 с.
14. Чайнов А.В. О сельскохозяйственной кооперации: (Избранные главы и статьи). — Саратов: Приволж. Кн. изд-ко, 1989. — 176 с.
15. Чайнов А. В. Основные идеи и формы организации сельскохозяйственной кооперации. — М.: Наука, 1991. — 456 с.
16. Фещенко В.М. Українська кооперативна думка другої половини ХІХ — початку ХХ ст.: сучасний погляд [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrcoop-journal.com.ua/>
17. Экономическая история: хрестоматія / отв. ред. д-р ист. Наук проф. А.Д. Кузьмичев, д-р экон. Наук проф. С.К. Никитина; сост. Л.И. Бородин и др.; Гос. ун-т. Высшая школа экономики. — 2-е изд. — М.: Изд. дом ГУ ВШЭ, 2008. — 552 с.
18. Як створити обслуговуючий сільськогосподарський кооператив. Інформаційні матеріали з дорадництва для сільгоспвиробників. Серія 1. Обслуговуючий кооператив / За ред. Л. В. Молдаван. — Ніжин: Видавець ПП Лисенко М. М., 2010. — 40 с.

Стаття надійшла до редакції 26.10.2011 р.